

Komentar in karta: 2/14

SLA V139.01 'strop'

Mojca Horvat

1. Gradivo

Na karti so predstavljeni leksemi za pomen 'del stavbe, ki omejuje, zapira prostor od zgoraj', knj. *stròp* (ð), ki je najpogostejši leksem tudi v narečjih (leksem *strop* je v točki T034 zapisan v predložni zvezi *na stropu*), z izjemo obrobni narečnih skupin, kjer so na severovzhodu strnjeno zapisani leksemi *plafon* in *čakatur*, na zahodnem robu slovenskega jezikovnega prostora pa leksemi *sofit*, *šofita*, *šufit/sufit*, *čufita*, *šufito* in *šunfit*. Drugod se v arealih pojavljajo leksemi *štuk*, *štokadur*, *prosnice* ter tvorjenke s korenem *dilj-*. Kot je razvidno iz opomb zapisovalcev, se nekateri zapisani odgovori nanašajo na različne tipe stropov, ki se večinoma razlikujejo glede na gradbeni material. Z oznako 'zidani oz. kamniti strop' so označeni leksemi *šonfit/sonfit* v T166 in *šufit/sufit* v T065, 'leseni strop brez ometa' poimenujejo leksemi *dilja/dilje* v T372 in T373, *diljice* v T366 in T369, *diljnice* v T370, *prosnice* v T369, T375, T392, T393 in T394, *pod* v T065 in T069, *tipeljpoden* v T329 ter *strop* v T290 in T291, 'strop z ometom' poimenujejo leksemi *čakatur* v T373 in T376, *štokadur* v T346, *šonfit/sonfit* v T064, *šunfit* v T086, *plafon* v T290, T291, T349 in T366, *štuk* v T122, leksem *velb* ima v T372 pomen 'obokan strop, navadno v kleti', leksem *čakatur* v T372 pa 'deske s trstiko in ometom'. Nekateri leksemi so v gradivu označeni tudi s časovno-zvrstnimi označevalniki, tj. *diljica* v T378 z oznako starejše, *strop* v T267 z redko, v T118 in v T136 s knjižno, leksem *plafon* v T411 pa z novejše.

2. Morfološka analiza

strop < *strop-ъ 'strop, streha'

pod < *pod-ъ 'tla'

gornji pod < **gor-ьñ-b-j-b pod-ъ* ← *gor-ьñ-b 'gornji, zgornji' (← *gor-ě 'gori, zgoraj') + *pod-ъ 'tla'

mostnice < *most-ьñ-ic-ę ← *most-ъ 'most'

poval < *po-val-ъ ← *po-val-i-ti ← **po-* 'po' + *val-i-ti 'kotaliti, valjati'

sten- < **stěñ-* ← *stěñ-a 'stena'

podlanec < *po-doln-ьc-b ← *po 'po' + *doln-ъ 'raven prostor, dlan'

plafon < *(*plafon*)-ъ ← nem. *Plafond* 'strop'

podenec < *(*podn*)-ьc-b ← *(*podn*)-ъ ← bav. nem. *Poden* za nem. *Boden* 'tla'

tipelj < *(*tipl*)-ъ, nejasno, morda v zvezi z nem. *Dübel* 'lesen klin za vezanje lesenih delov; (zidni) vložek'

tipelj poden < *(*tipl*)-ъ + *(*podn*)-ъ

tiPeljpod < *(*tipl*)-ъ + *pod-ъ (P ≥ f v T380)

štuK < *(*štuk*)-*ɔ* ← nem. *Stuck* 'zmes drobnega peska, apnenega mleka, mavca za izdelavo štukatur' ali it. *stucco* 'zmes drobnega peska, apnenega mleka in mavca' (K ≥ h v T118)

dilj- < *(*dil*)- ← nem. *Diele* 'deska'

diljic- < *(*dil*)-*ic*- ← *(*dil*)-*a*

diljnice < *(*dil*)-*ɔn-ic-e* ← *(*dil*)-*a*

velb < *(*velb*)-*ɔ* ← *(*velb*)-*ɔ* ← avstr. bav. nem. *Gwelb* za nem. *Gewölbe* 'obok, svod, lok'

šofit/sofit < *(*šofit/sofit*)-*ɔ* ← furl. *sofit*, it. *soffitto* 'strop'

šofita < *(*šofit*)-*a* ← it. *soffitta* 'strop, podstrešje'

šonfit/sonfit < *(*šonfit/sonfit*)-*ɔ* ← furl. *sofit* 'strop' z domačim vrinjenim nazalom

šufit/sufit < *(*šufit/sufit*)-*ɔ* ← furl. *sufit* 'strop'

šufito < *(*šufit*)-*o* ← it. *suffitto* 'strop'

šUnfit < *(*šunfit*)-*ɔ* ← furl. *sufit* 'strop' z domačim vrinjenim nazalom (U ≥ e v T076, T094, T164)

Čufit < *(*čufit*)-*ɔ*, nejasno, najverjeneje v zvezi s furl. *sufit* (Č ≥ c v T056)

čufita < *(*čufit*)-*a*, nejasno, najverjeneje v zvezi s furl. *sufit*

štOkadur < *(*štokadur*)-*ɔ* ← furl. *stucadure* 'štukatura', ben. it. *stocadura* 'ornament, guba' (O ≥ u v T148, T149, O ≥ e v T148, T149, T150, T151, T157)

čakatur, nejasno, verjetno v zvezi s *štokatur* (← nem. *Stuckatur* 'štukatura' ← it. *stuccatura* 'štukatura')

šeftat, nejasno

čeftat, nejasno

prosnice, nejasno

lapoš, nejasno

platon, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *sten* v T022, *podlanec* v T032, *platon* v T052, *lapoš* v T160, *podenec* v T355 in *mostnice* v T400.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *velb* v T372, *čufit* v T056, *šofit/sofit* v T074, *šufit/sufit* v T097, *plafon* v T155 in T366, *šunfit* v T166, *gornji pod* v T291, *strop* v T109, T370 in T392, *čakatur* v T372 ter *štuk* 'tisto, kar je zmazano' v T118.

Kot nerelevanten odgovor je kartiran leksem *deka* v T414.

4. Uporabljena dodatna literatura

Mende 1956; Mezè 1955/56; Šturm 1928

5. Primerjaj

SLA: V138.01 *tla* (2/13), V130a.01 *podstrešna soba* (2/28), V132.01 *podstrešje* (2/29), V142.01 *omet* (2/17); ALE: /; SDLA-SI II: /; ALI: 347; ASLEF: /; HJA: /; UMNyA: /

6. Etnološka osvetlitev

Strop, tj. »ravna ali obokana površina nad hišnim prostorom«, je lahko različnih oblik in zgrajen iz različnih gradiv. Najstarejše izpričane stanovanjske hiše iz neolitskega obdobja in zgodnjega obdobja kovin (s pletenimi lesenimi in z ilovico ometanimi stenami in večinoma z dvokapnimi strehami) domnevno niso imele stropov. Ti so se pojavili šele s povečevanjem števila notranjih prostorov in posledično s funkcionalno diferenciacijo bivališč. Ta proces je na Slovenskem potekal zelo neenotno in se je v kontekstu današnje poselitvene strukture (brez upoštevanja rimskega obdobja) najprej razvil v središčnih naseljih v 9. in 10. stoletju in je šele postopoma prešel v splošno veljavo. Da so ti procesi potekali dokaj neenotno, pričajo nekatere pred desetletji dokumentirane in danes še ohranjene stanovanjske stavbe z jugovzhodne Štajerske, jugovzhodne Dolenjske in zlasti iz Bele krajine, ki so imele kuhinjski del v vhodnih lopah (vežah) z odprtim ostrešjem in je dim z odprtih ognjišč in peči prosto izhajal na podstrešje in skozi slamnate strehe in zatrepne line na plano. Takšnih kuhinj v veži brez stropov (Marindol in Kot pri Semiču v Beli krajini) ali kuhinj brez stropov, ločenih od veže (Tlake pri Rogatcu), so se držali še drugi bivalni prostori, kot so hiša, štibeljč, kamra, špajza, velbič, ki so praviloma imeli ravne strope. Stropi so se v zgodovini torej pojavljali pozneje in sporadično. V različnih krajih in časovnih obdobjih in za različne namene prostorov so se razvili stropi v ravni ali obokani izvedbi. V preprostejših lesenih in tudi zidanih hišah, zgrajenih iz kamna, nabite ilovice in na soncu sušene glin, so se pojavljali leseni stropi najrazličnejših oblik, ki so vsaj v glavnem prostoru – *hiši* – izkazovali reprezentativnost doma. Tako so se na prelomu srednjega in novega veka že pojavljali leseni stropi z dvojno položenimi deskami in masivnimi prečnimi tramovi, ki so bili osrednji okras v hišah in statusni simbol domačije. Tak strop iz l. 1506 se je ohranil na Hlebanjevi domačiji v Srednjem Vrhu nad Gozdom Martuljkom, podobno obdelani pa so se ohranili tudi v srednjeveških mestih (Šivčeva hiša v Radovljici) in nekaterih vaseh Škofje-loškega hribovja (npr. Četena Ravan, Javorje idr.), v Mirnski dolini (Vesela Gora) in drugod.

Že v začetku 19. stoletja so poznali ometane lesene strope, zgrajene iz tesno prilagajočih se tramov. Take strope so s spodnje strani obili s klanimi leskovimi ali žaganimi smrekovimi letvami in tudi trstiko, na podstrešnem delu pa so tako konstrukcijo pogosto zaščitili z apnenim ali pozneje betonskim estrihom.

Poleg neometanih in ometanih lesenih ravnih stropov so se v premožnejših kmečkih hišah iz 17. in zlasti 18. stoletja pojavljali obokani stropi, največkrat v vhodnih vežah

in črnih kuhinjah, pa tudi v shrambah in kaščah ter v povsem ali delno vkopanih kletih. Oboki so bili križno-grebenasto ali banjasto obokani (zlasti kuhinje, kleti, kašče, shrambe). Ponekod so bile obokane tudi hiše, kar je bilo še zlasti pogosto na Trnovski planoti in ponekod na Škofjeloškem in pa v pristavah (Kamna Gora) nekaterih samostanov (Žiče) ali gradov. V 2. polovici 18. stoletja in predvsem v 19. stoletju so bile splošno obokane kleti v večjih hišah, v 19. stoletju pa so se pojavili oboki v obliki češke kape, kar je posebej značilno za reprezentančne vinogradniške stavbe (kleti), zlati *štóke* (vinogradniške dvorce), *zidance* (zidanice) in *vencarlje* (viničarije) na Štajerskem (Visole, Ritoznoj idr.).

Večina grebenastih in banjastih obokov v zidanih hišah je bila zgrajena iz kamna in pozneje iz opeke. Ponekod so zlasti v lesenih in z ilovico ometanih hišah (vzhodna Slovenija) vgrajevali lesene pletene oboke, zgrajene iz usločenih kolov, vej in ilovnatega ometa (omet z obeh strani).

Pri nekaterih premožnejših kmečkih hišah (Gobelce pri Šentjurju pri Celju) so imeli v kuhinjah oboke iz lesenih nosilcev – tramov z utornimi ležišči za polaganje kamnitih plošč oziroma opečnih zidakov za pozidavo vmesnih obočnih lokov, kar kaže na navezavo na najmlajši tip obokov, ki se je uveljavljal v drugi polovici 19. stoletja in se razširil v začetku 20. stoletja – v tem primeru so bili nosilci železni in so v profilu spominjali na železniške tire. Take oboke so imele nekatere novejšje zidane hiše v vežah, kletih in zlasti v pripadajočih trgovinah, skladiščih, gostilnah in drugih obrtniških lokalih.

Kljub razmeroma zgodnjemu splošnemu uvajanju cementa v javno in zasebno gradnjo zlasti v drugi polovici 19. stoletja, so se armiranobetonske plošče in s tem ravni in ometani stropi na betonski podlagi uveljavljali razmeroma pozno. Še v prvi polovici 20. stoletja je večina stavb imela stropno konstrukcijo leseno (npr. Zavetiška 5, Ljubljana, nekdanji prosvetni dom frančiškanov iz l. 1928, pozneje Dom Malči Belič), kar se je pri zasebni gradnji hiš ohranilo vse do srede 60. let 20. stoletja, ko se splošno uveljavijo armiranobetonske plošče, in pa od 70. let 20. stoletja dalje delno montažne, t. i. *monta plošče*, ki so bile zgrajene iz vodoravno položenih armiranobetonskih leg, med katere so se polagala polnila, t. j. velike votle glinene opeke. S postopnim uveljavljanjem t. i. lesene gradnje, na splošno v začetku 21. stoletja, so stropi (oziroma talna podlaga v nadstropju stavb) postali ponovno leseni, zgrajeni iz vodoravno položenih tramov, ki so jih s spodnje in zgornje strani za osnovno podlago stropnih opažev oziroma tal obili z deskami, vmesne notranje prekate pa najpogosteje zapolnili z izolacijskimi gradivi, kot so kamena, steklena in najprimernejša lesna volna.

Prim.: Stele 1969; Stritih – Butola 2011; Ščukovt 2007; Cevc – Primožič 1988; Krivograd 1997; SEL 2004;

7. Skica

